

"Umiti se po vseh delih telesa,
kar je potrebno, to ni noben greh,
ampak snaga!"

*dr. A. B. Jeglič,
V boj za srečno in veselo krščansko življenje,
Prevalje, 1921.*

ŽENSKA TOALETA PO STAREM *toaleta*

Že od pradavnih časov je moč zaznati razlike med žensko in moško opravo. Celo med najskromnejšimi ostanki materialne kulture srečamo droben nakit ali ostanke toaletnih pripomočkov. Ker se tekstil in organske snovi ohranijo le izjemoma, je naše znanje največkrat omejeno le na poznavanje kamnitih, kovinskih, koščenih, keramičnih in steklenih predmetov, medtem ko nas o uporabi organskih snovi seznanjajo predvsem naravoslovne analize. Lepotilni pripomočki so običajno skupaj z nakitom spremljali umrle v onostranstvo in tako so številni tovrstni predmeti znani predvsem iz grobnih najdb. Parfumi, šminke in toaletni pribor so bili vedno dragoceni in so si jih privoščile le ženske iz bogatejših slojev. **Srebrno ogledalo, bronasti in koščeni kozmetični igli, parfumska steklenička in posodica za dišavno olje za kopel, so grobne najdbe iz rimskodobnega Ptujja**, tedaj velikega mesta s cvetočim gospodarstvom. Antične najdbe z Gorenjske so mnogo skromnejše kot ptujske.

Lahko rečemo, da je bila tudi v naslednjih dveh tisočletjih ženska toaleta na Gorenjskem, z izjemo peščice bogatih plemiških in kasneje meščanskih družin, omejena na skromne potrebščine. Sicer pa so ljudje po vsej Evropi v času kuge iz strahu pred okužbami začeli zavračati še v srednjem veku priljubljeno kopanje. Od 16. do 19. stol. je prevladovala tako imenovana suha toaleta, kjer so čistočo vzdrževali s pogostim menjavanjem perila, parfumi in pudrom - seveda so takšne možnosti imeli le bogati. Šele v 19. stol. so zdravniki v okviru nove veje, imenovane »higiena«, kopanje spet priporočali. Ob tem so zlasti katoličane obhajali številni pomisleki glede golote. Epidemije kolere in nova znanstvena odkritja mikroskopskega sveta so vzpodbudila uporabo tople vode in mila ter gradnjo vodovodnih in kanalizacijskih napeljav. Skrb za čistočo in snago je na slovensko ozemlje začela prodirati na prelomu z 19. v 20. stol., ko so se oblikovale norme vedenja, ki so določale življenje mestnih industrijskih družb 20. stol. V marsikaterem slovenskem mestu so zavračali gradnjo vodovoda, češ kaj nam je to potrebno. V Kranju so si meščani zanj prizadevali in končno gradnjo vodovoda zaključili 1911. leta.

Kranjski meščani se prvič omenjajo v 13. stol. V srednjem veku so se združevali v bratovščine in cehe, za mestne reveže so or-

ganizirali špital, mesto so obdali z varnim utrjenim obzidjem. Njihova vrednota je bilo tudi zgleddno družinsko življenje, saj je bila poroka pogoj za dosego mojstrstva v obrti. Josip Žontar je v Zgodovini mesta Kranja na več mestih zapisal, da so med kranjskimi meščani prevladovali skromni rokodelci in mali trgovci, na drugi strani pa je bila le peščica najpremožnejših. V 19. stol. se je obrtnikom in trgovcem pridružilo izobraženo meščanstvo (državni uradniki, učitelji, advokati, svobodni poklici). Trgovski in obrtni lokali vzdolž današnje Prešernove ulice in na Glavnem trgu so mestu Kranju dajali značilen videz. Meščani so imeli svoj način življenja, ki so ga določale vrednote meščanstva: gospodarski uspeh, utrjevanje družbenih vezi med seboj enakimi in družina, ki je dajala osebno varnost. Ob tem pa živahno družabno življenje pri čitalnici, v gledališču, popoldanski obiski, posedanje v parku pred gimnazijo, nedeljski sprehodi v okolico mesta, na Jošta in Šmarjetno goro. Meščanstvo se od ostalih slojev prebivalstva ni razlikovalo le po premoženju in izobrazbi, ampak predvsem po t.i. »omiki«, ki se je kazala v urejenosti stanovanj in osebne videza, v kulturi prehranjevanja, preživljanja prostega časa ... in tudi po skrbi za osebno higieno.

Meščanska dekleta in ženske so uporabljale lepo oblikovane toaletne potrebščine iz dražjih snovi, kar je sodilo k omikanosti meščanskega načina življenja, podprtega z dobrim premoženjskim stanjem. Brisače in osebno perilo – spodnje hlačke, modrčki, stezniki, kombineže – je bilo lepo okrašeno z vezenjem in čipkami. Prale in likale so najete perice. V obdobju med obema vojnama so bile kopalnice še redke, imele so jih le novo zgrajene predmestne vile. Večina je imela urejen kotiček za osebno higieno v spalnici, kamor so vodo prinašali iz veže v vrčih. **Na umivalni mizici so imeli umivalne skledе, milo, brisače in drugo, v toaletni mizici z ogledalom pa lepotilne in osebne potrebščine.** Umivanje in oblačenje je bilo intimna zadeva, ljubljanski škof Jeglič pa je v katoliškem duhu prigovarjal: »*Umiti se po vseh delih telesa, kar je potrebno, to ni noben greh, ampak snaga!*« Mesečne čišče se ni niti omenjalo. V tridesetih letih 20. stol. so že v marsikateri družini uporabljali bide in industrijsko izdelane vložke iz blaga. Naprednost meščanske omike v tem času se pokaže v primerjavi s podeželskim načinom življenja, kjer je žensko perilo obsegalo samo spodnje srajce in spodnja križla. Nošnja spodnjih hlačk je bila zaznamovana kot sramotna. V tem pogledu je napredek 20. stol prinesel ženskam resnično marsikaj dobrega.

Ladies' necessities from the past

Since ancient times there has been a difference between the ladies' and the men's apparel. A silver mirror, cosmetic needles made of bronze and bone, a perfume bottle and an essential oil bowl used for bathing are all finds from the burial site of the Roman-time Ptuj. By contrast the ancient finds from the Gorenjska region are more modest. Even later in the course of history the ladies cosmetic necessities remained rather modest, with the exception of the extremely wealthy noble and middle class families. The Kranj citizens are first mentioned in the 13th century and, similar to the other parts of Europe, the awareness of tidiness and hygiene was raised in Kranj in the break from the 19th to 20th century, when the norms of behaviour which determined the lives of the middle class industrial society of the 20th century became established. In 1911 building of the Kranj plumbing system was completed. Since then the new houses, by and large, have contained bathrooms. Most citizens, however, had a special corner in their bedrooms dedicated to personal hygiene. On the washing table they had washing bowls, soap, towels and other items used for cleaning. On the dressing table they kept beauty products and personal necessities. Washing and dressing was considered a very intimate matter, but the Bishop Jeglič of Ljubljana encouraged people in the catholic spirit: "Washing all parts of your body, where it is necessary, is not a sin but simple cleanliness."

Vitrina meseca Gorenjskega muzeja, št. 4 marec 2005

Tel.: 04 201 39 50, E-mail: info@gorenjski-muzej.si

Besedilo: T. Eržen Dolžan, M. Žibert, M. Vomer Gojkovič, V. Perko

Izbor predmetov: T. Eržen Dolžan, M. Žibert, M. Vomer Gojkovič

Vodja projekta: V. Perko

Konservatorja: M. Jeglič, F. Jelenc

Fotografije: fototeka Gorenjskega muzeja in T. Lauko

Oblikovanje: P. Rakovec

Izdal: Gorenjski muzej, Kranj, zanj B. Ravnik Toman, ravnateljica

Tisk: Jagraf, Trboje